

VODA ZSÓFIA

AZ EMPÁTIA FEJLESZTÉSE KOSZTOLÁNYI DEZSŐ A SZEGÉNY KISGYERMEK PANASZAI C. CIKLUS VERSEIVEL ÉS SVÉD TÍPUSÚ GYERMEKVERSEKKEL

A foglalkozássorozat az előző hónapokban a tolerancia, a kommunikáció és megértés fejlesztésével foglalkozott, az alábbi óratervek pedig az empátia kompetenciájának fejlesztése a célja. Az óraterv az előzőekkel ellentétben nem csupán egy Nyugat-korabeli szövegére épít, hanem kortárs szöveget hív segítségül, hogy tágítsa a kánonközponti szöveg jelentését és befogadási lehetőségeit. Az óraterv Kosztolányi *A szegény kisgyermek panaszai* c. ciklus és az Ingrid Sjöstrand, Siv Widerberger, Britt G. Hallqvist nevével jegyzett svéd típusú gyermekversgyűjtemény egymás mellé olvasásából született. Megvalósítása után a diákok nagyobb együttérzéssel viseltetnek a (gyermeki) félelem érzése irányában. A szociális kompetenciafejlesztés elsődleges célján kívül kitűzött cél az irodalmi műnyelvi megalkotottságáról való gondolkodás mélyítése. A vers mint megalkotott szöveg jelenik meg: ugyanaz a téma két korszakban, különböző kultúrkörök ihlettségében született, és az emberi tapasztalat különböző elbeszélők perspektívájából, más modalitással szólal meg.

RÁHANGOLÓDÁS

Az óra első alkalmazott módszere egy bemelegítő gyakorlat, mely azt szolgálja, hogy a diákok „megérkezzenek” a terembe, nem csupán fizikailag, hanem tudatukban is. A gyakorlat váza a *Tanítani a taníthatatlant* c. játékgyűjteményből származik (D. Little, 2008, 81), és az egyszerű, mindennapi, a diákok életét érintő kérdésektől haladhat a komolyabb, foglalkozásokkal összefüggő kérdések felé. Kérjük meg a diákokat, álljanak fel helyükről, és az osztály olyan részébe menjenek, ahol lehetőség van a szabadabb mozgásra. A feladat során több fogalompár hangzik el, a diákoknak pedig választaniuk kell az egyik vagy a másik szó között – be kell állniuk a jobb oldali csoportba vagy a bal oldali csoportba. A felolvasott szópárok:

Karácsonyi szünet vagy nyári szünet?

Szám vagy betű?

Reggeli tanulás vagy esti tanulás?

Könyv vagy film?

Tánc vagy olvasás?

Utazás vagy otthon maradás?

Fiatal vagy öreg?

Líra vagy próza?

Lélektől lélekig vagy Messze, messze...?

A fogalmak megválasztása történjen tudatosan – a szünetidő említése, az utazás, a film és az ellenállás a kamaszok életére és érdeklődésére épít, a szám vagy betű, tánc vagy olvasás az osztály diákjainak a személyes érdeklődési köreire vonatkozhat (a kipróbált gyakorlat természettudományi és művészi beállítottságú diákok számára készült, bátran használjuk szervezettként az adott osztály érdeklődési körét), a líra-próza, a verscímek és a témák hívószavai az ismétlést és ráhangolódást szolgálják. Ez a gyakorlat használható ismerkedési céllal is egy alakuló osztályközösségben, csoportban, azonban a diákok megismerése után hatékonyan építheti a már meglévő tanár-diák kapcsolat bizalmi légkörét. A gyakorlathoz elengedhetetlen a magabiztos fellépés és térismeret – tudnunk kell, hova álljunk, hogy mindenkire rálátásunk legyen, honnan irányíthatjuk legmeggyőzőbben, jó karmesterként a történéseket. Ha a diákok együttműködőek, ez a gyakorlat csupán néhány percig tart, és egy következő ráhangoló gyakorlatot is megvalósíthatunk a szövegek olvasása előtt.

Az *Amikor én kicsi voltam* c. gyakorlatot a Samu Ágnes által írt *Kreatív írás* c. könyv gyakorlata ihlette (Samu, 2012, 42). A feladat célja az, hogy kapcsolódási lehetőséget teremtsen az osztálytársak között, és hogy egy saját gyermekkori élmény felidézése után a diákok nyitottabb befogadóvá váljanak a szövegek értelmezésére. Mindkét ráhangoló feladat mozgásos, ellensúlyozva az óra második felének hagyományos frontális elrendezését. A megvalósítás során a diákok alkossanak kettős kört egymással szemben állva – a kooperatív módszer Spencer Kagan *Kooperatív tanulás* c. könyvéből származik (Kagan, 2004, 10). A két kör ellentétes irányba kezd mozogni, majd amikor a foglalkozásvezető azt mondja, *Állj!*, az egymással szembe kerülő tanulók párt alkotnak. A tanári instrukció ebben az esetben az, hogy elevenítsenek

fel egy gyerekkori élményt, melyet megosztanak a párjukkal, és aztán a párjuk fogja elmondani a hallottakat. Ez biztosítja, hogy figyelmesen hallgassák végig a másikat. Néhány diák elbizonytalanodhat, ha ilyen tág mozgásteret kap a témák terén, lassítva a folyamatot, ezért néhány befejezetlen mondatot is megadhatunk ötletként az *Amikor én kicsi voltam* gyakorlat alapján: *A kedvenc játékom, melyre emlékszem; Gyerekkorom egy különleges napja; Amikor meglátogattuk...; Amikor megismertem...; A legizgalmasabb az volt, amikor...; A legremesebb az volt, amikor...; Sose felejttem el, amikor... A páros beszélgetés végeztével hallgassunk meg néhány élményt, melyet szeretnének megosztani a diákok, majd kérjük meg őket, foglaljanak helyet.*

JELENTÉSTEREMTÉS

A jelentésteremtés során két verssel foglalkozunk: Kosztolányi Dezső: *Mikor az este hirtelen leszáll*, és ennek párversével, Ingrid Sjöstrand: *Néha csontvázról álmodok* c. szövegével. A szövegekkel két szinten dolgozunk: először a szöveg jelentéstartományát vizsgáljuk meg, majd a szöveg megírótságát vizsgáljuk.

A jelentésteremtés első fázisában a diákok kontextusba helyezik Kosztolányi *A szegény kisgyermek panaszai* c. versciklusát és a svéd típusú gyermekverseket. A gyakorlat során abban fejlődnek a diákok, hogy véleményüket a szöveghelyekkel támasszák alá, a szöveg hatására saját élményekkel is dolgozzanak, hogy empatiszabbá váljanak a gyermeki félelem iránt, és hogy a foglalkozás végére bíráló olvasatot is meg tudjanak fogalmazni a szövegről. Miután a diákok megismerkedtek a főbb tudnivalókkal, kiosztunk nekik páronként egy-egy feladatlapot. A szövegeket mi olvassuk fel, és kérjük meg őket, kövessék a szövegeket. Ezek után hajtsák be a feladatlap utolsó kérdését, és az első hármat egyedül válaszolják meg, majd párban bontsák ki véleményüket, és végül az osztályterem társas nyilvánosságában vitassuk meg a kérdéseket. A párosokat úgy állítjuk össze, ahogy ők a lehető legjobban tudnak együttműködni, ugyanis

a kérdések a szorongás, a gyermekkori félelem és a halál témaköreit járják körül, ezért szükség van a megtartó bizalomra. A kérdések által a szó szerinti olvasattól jutunk el ismét a metaforikus olvasatig. A megbeszélés kiváló alkalom arra, hogy azokat is a metaforikus olvasat felé mozgítsuk el, akik az első szinten időztek el. A kérdések megválaszolásánál a befejezetlen mondatok kártyájának módszerét alkalmazzuk, mely az idézetkártyához hasonlít, és nyitott mondatokat kell befejezniük a diákoknak. Mivel több jó válasz is létezik, ez erősíti divergens gondolkodásukat (N. Tóth, Petres Csizmadia, 2015, 311).

A jelentésteremtés második fázisában a szöveg megalkotottságára térünk ki, hiszen ez nagyszerű alkalom, hogy rámutassunk az irodalom koronként eltérő működésmódjára, és arra a szükségletre, hogy a kortárs szöveg a ma emberének nyelvén szólaljon meg. A diákok ebben a részben is párban dolgozzanak, osszuk felére az osztályt. A diákok egyik fele azt a kérdést vitassa meg, mit gondolnak a versek nyelvezetéről, hogyan van megírva az egyik és a másik? A másik csoport próbálja megindokolni, milyen életkorú ember beszél a szövegekben. Minden indoklást szöveghellyel támasszanak alá. Miközben párokból megvitatják a kérdéseket, írjuk fel a két verscímet a táblára. A páros megbeszélések végeztével kérdezzünk meg egy-egy párost, mire jutottak. Mindezek után nagy csoportban vitassuk meg a kérdéseket, és eközben a táblán jelöljük válaszaikat, és vonjuk le az általános

következtetéseket a klasszikus és a kortárs versnyelvre nézve. Ezek után térjünk vissza a feladatlaphoz, és minden diák egyedül válaszolja meg az utolsó kérdést, megalkotva a szövegek értékelő olvasatát. Kérjük ki a szövegekről a véleményüket.

A szövegekkel való munka során a diákok különbözően vélekedhetnek a kortárs szövegről, főleg, ha ritkábban vagy korábban még egyáltalán nem foglalkoztak hasonlóval. Leginkább a versnyelv egyszerűsége, szikársága, a mondatok rövidsége lehet az, ami számukra megkérdőjelezheti a szövegek művészi értékét (ilyenkor leggyakrabban az „ilyet én is tudok írni” érvvel találkozhatunk.) Fontos, hogy hangsúlyozzuk, hogy a különböző versnyelvek használata a szöveg írójának tudatos választása, annak oka és célja van.

REFLEKTÁLÁS

Az individuális és páros munka lezárásaként egy drámajáték testi és szellemi felfrissülést kínál a téma lezárására. A gyakorlat a *Szoborjáték* nevet viseli (N. Tóth, Petres Csizmadia, 2015, 316). A feloldozás négyes csoportokban történik, az órán átélteket és olvasottakat egy-egy kulcsszóba tömörítik: csoportmegegyezés alapján kiválasztanak egy kifejezést, mely leginkább jellemzi számukra a szöveget, azok hangulatát. Miután megtalálták a fogalmat, létre kell hozniuk egy közös szobrot, mely vizuálisan is megjeleníti azt. Ez a feladat főleg a kinesztetikus tanulási stílusú diákok számára lehet élvezetes tanulási forma – ők azok, akikről az iskola-rendszer a leginkább megfélemedezik. Mi-

után a kognitív élményeket a test nyelvére fordították, az osztály feladata az, hogy kitalálja, mit ábrázol egy-egy szobor.

Az óratervebe a fagocitátum (N. Tóth, Petres Csizmadia, 2015, 312) elnevezésű gyakorlat is szervesen épül, mely a két szöveg továbbgondolását teszi lehetővé, és közösségi versírás is alakulhat belőle. Miután befejeztük a feladatlapokkal végzett munkát, az osztályt öt csoportra osztjuk az ülésrend alapján, és minden csoport egy-egy A4-es lapot kap egy-egy idézettel: „mikor az este hirtelen leszáll”, „Néha csontvázról álmodok”, „fél az éj. És reszket a setét.”, „Csak álom volt.”, „a szörnyűség itt belül van és nem ott kívül.” A diákoknak az a feladata, hogy az általuk választott versnyelven minden csoporttag írjon az idézet elé/mögé egy általa kitalált mondatot. Az így elkészült műveket önkéntes alapon felolvashatják a diákok.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- D. LITTLE, Matthew. 2008. *Tanítani a taníthatatlant. Élménypedagógiai kézikönyv.* Pressley Ridge Magyarország Alapítvány, ISBN: 978-963-06-5319-0
- KAGAN, Spencer, 2004. *Kooperatív tanulás.* Ókonet. ISBN: 9789632166599
- N. TÓTH Anikó, PETRES CSIZMADIA Gabriella. 2015. *Módszertani szövegyűjtemény az irodalom oktatásához.* Közép-európai Tanulmányok Kara, Nyitra. ISBN: 978-80-558-0744-7
- PETHŐNÉ Nagy Csilla. 2007. *Módszertani kézikönyv.* Korona Kiadó Budapest, ISBN: 978 963 9589 05 6
- SAMU Ágnes, 2012. *Kreatív írás. Az ötlettől a kész írásműig – a fogalmazás tanítása másképp.* Holnap kiadó, Budapest

MELLÉKLET

FELADATLAP:

Kosztolányi Dezső:
Mikor az este hirtelen leszáll

Mikor az este hirtelen leszáll,
olyan a kertünk, mint a temető.
Szomorkodik a vén jegenye-szál,
s a hold ezüst lepelbe leng elő.
Sápadva bolygom át a régi kertet,
a vén akácok látnak s megijednek.
A kisgyerek lehúnyja a fejét,
és fél az éj. És reszket a setét.

Ingrid Sjöstrand:
Néha csontvázról álmodok

Néha csontvázról álmodok,
csak elindul felém,
jön közelebb, egyre közelebb.
Nem bírom tovább, visítok
és felébredek.
- Csak álom volt -
mondja anya.
Minttha sokat segítene,
hogy a szörnyűség itt belül van
és nem ott kívül.

BEFEJEZENDŐ MONDATOK:

Kosztolányi Dezső: *Mikor az este hirtelen leszáll* c. művében a következő szavak utalnak a gyermek félelmére, szorongására:

Emlékszem, gyerekkoromban én is nagyon féltém, amikor...

Ingrid Sjöstrand: *Néha csontvázról álmodom* c. művében a következő fogalmak kapcsolódnak a halálhoz:

..... verse jobban megcsóválott, mert ...